

LÄR OM KÄRNVAPEN

Kärnvapen i Sverige - argumenten för

I början av 1950-talet sågs kärnvapen som extra kraftiga konventionella vapen snarare än massförstörelsevapen och politiska maktsymboler. Det ansågs självklart att Sverige som ett modernt och utvecklat land med ett seriöst försvar i framtiden skulle ha tillgång till kärnvapen. Man framhöll ofta att svenska soldater inte fick vara sämre utrustade än en fiende. Med kärnvapen, ansåg man, skulle Sverige mycket lättare kunna avvärja ett invasionsförsök eller avskräcka från angrepp. Att en fiende skulle sätta in kärnvapen tvekade man inte heller om. Det var så man argumenterade för att Sverige skulle ha egna kärnvapen.

Sverige hade en uttalad neutralitetspolitik, som gjorde att man inte heller kunde dela kärnvapen med andra länder eller köpa dem utifrån. Sverige skulle alltså tillverka både material för kärnvapen och stridsspetsar på hemmaplan. De två nödvändiga resurserna för att tillverka kärnladdningar inom landet – inhemska uranfyndigheter och tekniskt kunnande – fanns på den tiden. Den svenska atombomben skulle baseras på plutonium producerat i inhemska kärnkraftverk. Att höganrika uran i Sverige var uteslutet eftersom det då var så dyrt. I planerna ingick också rekognosering av platser för framtida kärnvapenprov både ovan och under jord.¹

Kärnvapen i Sverige - argument mot

Frågan om svenska kärnvapen var på inget sätt avgjord, och debatten var livlig både bland riksdagsledamöter, i media och bland allmänheten. Många politiska partier var splittrade i frågan. Argumenten som fördes fram – både för och emot – handlade om allt från försvarsstrategi, krigskonst och militär taktik, utrikespolitik och nedrustning, kostnader, tillverkning av laddningar och tillgång till atomsprängmedel till krav på forskning och utveckling samt risker med provsprängningar och moraliska och pacifistiska aspekter. Utrikesminister Östen Undén var en av dem som starkt talade emot svenska kärnvapen.

Redan i maj 1956 hade Sveriges Socialdemokratiska Kvinnoförbund enhälligt antagit en resolution mot kärnvapen. Samtidigt växte också den allmänna förståelsen för kärnvapenfrågorna. Människor förstod vilken verkan kärnvapnen hade och konsekvenserna av ett kärnvapenkrig i Europa blev kända. Det blev alltmera klart att

ett kärnvapenkrig på svensk mark skulle bli en nationell katastrof.² 1957 skrev 95 000 personer under en namninsamling mot en svenska atombomb.

"Aktionsgrupp mot svenska atomvapen" (AMSA) bildades 1958 som en samlingspunkt för människor från skilda åsiktsbakgrunder men som delade motståndet mot en svensk atombomb. Under 1960-talet genomfördes mängder av marscher och demonstrationer, och flera framstående personer deltog i kampen mot svenska kärnvapen, bl.a. journalisten Barbro "Bang" Alving, författaren Per Anders Fogelström som senare blev ordförande för Svenska Freds och Skiljedomsföreningen, samt Inga Thorson, ordförande för S-kvinnorna och senare ledare för den svenska delegationen vid nedrustningskonferensen i Genève.

Stämningen i Sverige påverkades också av de internationella förhandlingarna om nedrustning som försökte förhindra anskaffning av kärnvapen och upprustning i allmänhet. Sverige utsågs till medlem av nedrustningskonferensen i Genève på hösten 1961. Den fråga som då stod överst på dagordningen var allmän och fullständig nedrustning vilket många politiker inklusive regeringsmedlemmar tog på allvar. Det gjorde att förslag om drastiska nedskärningar av försvarsutgifterna fick större genomslag och att anskaffning av nya högteknologivapen kändes mer avlägset.

Ny militärstrategisk analys

I början av 1960-talet fördes i Europa en omfattande diskussion om en ny strategisk doktrin om graderat motstånd (flexible respons). 1967 infördes denna formellt som Natos officiella doktrin och några år senare även inom Warszawapakten i Östeuropa. Enligt den nya doktrinen kunde endast kärnvapenmakternas politiska ledare besluta om användande av kärnvapen. Det visade att tröskeln var hög för att blanda in kärnvapen i en konflikt. Kärnvapen blev i första hand "politiska vapen", som dock skulle kunna användas om det blev nödvändigt. Det här ändrade utgångsläget även för ett neutralt land som Sverige.

Man drog slutsatsen att om en militär konflikt skulle inledas i Europa eller riktas mot Sverige, skulle det troligen vara med konventionella vapen. Att kärnvapen skulle användas sågs som osannolikt, och Sverige skulle därför vara mer betjänt av att bygga upp sina konventionella resurser. Det diskuterades också ett scenario där kärnvapenkrig redan inletts i Europa och att ett kärnvapenangrepp då skulle kunna riktas mot Sverige utan att detta förvärrade konflikten. Slutsatsen var ändå att Sveriges kärnvapenstyrkor aldrig skulle kunna mäta sig med de stora

kärnvapenmakternas, och därför skulle inte heller svenska kärnvapen kunna ändra en situation där ett kärnvapenkrig redan rasade i Europa.³ I augusti 1968 skrev Sverige under NPT-avtalet som icke-kärnvapenstat.

Framtid

De tio år då svenska kärnvapen fanns på dagordningen följdes av en lång period av starkt svenskt stöd för nedrustning och ickespridning av kärnvapen. Den inställningen fortsätter än idag, och det har inte vid ett enda tillfälle efter att Sverige undertecknade NPT varit aktuellt med en ändring av Sveriges status som icke-kärnvapenstat.

1995 blev Sverige medlem i EU och kan genom unionens gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik åter komma att beröras av kärnvapenfrågor. I EU finns kärnvapenstaterna Storbritannien och Frankrike. Om Sverige skulle ansluta sig till Nato, vilket inte är uttalat aktuellt idag men verkar ligga allt närmare till hands för många politiker, skulle problemet bli ännu större. Det största medlemslandet i Nato är USA, som också har sina kärnvapen utplacerade i flera Nato-länder i Europa.

Sveriges internationella nedrustningsarbete

Internationellt har Sverige arbetat för nedrustning och begränsning av kärnvapen. Sverige har genom åren bl. a. förespråkade ett totalt kärnvapenprovstopp, ickespridning av kärnvapen, skapandet av kärnvapenfria zoner och även ett förbud mot användandet av kärnvapen. Både i New York och i Genève finns stående svenska representationer till FN med personal som endast ägnar sig åt nedrustningsfrågan. Dessa, tillsammans med utrikesministern och tjänstemän från utrikesdepartementet, ingår i Svenska delegationer till nedrustningskonferensen, NPT-översynskonferenser och förberedande kommittéer samt i andra internationella nedrustningssammanhang.

Som medlem i EU syns Sverige som enskild aktör mindre än tidigare i och med att EU-länderna ofta gör gemensamma uttalanden i olika nedrustningssammanhang. EU-länderna diskuterar då sina ståndpunkter i slutna rum och EU:s ordförandeland (vilket roterar) framför sedan det gemensamma förslaget för världen. Inom EU finns två kärnvapenstater (Storbritannien och Frankrike) samt utplacerade Nato-kärnvapen i ett antal andra (Belgien, Tyskland, Italien, Nederländerna och även i aspirerande EU-landet Turkiet). Det gör det svårare för Sverige och andra nedrustningsvänliga EU-länder att genomdriva radikala förslag, eftersom alla EU-länder måste stå bakom de gemensamma förslagen.

1 Prawitz, Jan. Svenska kärnvapenpolitik under 50 år, Utrikespolitiska Institutet, November 2004

2 Ibid

3 Ibid